

ASUPRA UTILIZĂRII FILDEȘULUI ÎN PALEOLITICUL SUPERIOR DIN ROMÂNIA

de CORNELIU BELDIMAN

Autorul trece în revistă descoperirile ce atestă folosirea **fildeșului de mamut** ca material de construcție în **paleoliticul superior** românesc și insistă asupra piesei descoperite la **Lespezi-„Lutărie” jud. Bacău** (nivelul IV, datat aprox. 18 000 BP), care a fost prelucrată (debitaj prin **abraziune liniară**, respectiv **tăierea transversală cu ajutorul unei fibre lungi sablate**), în vederea transformării sale în uneltă sau podoabă. Este cea mai veche atestare a acestei tehnici în gravetianul din România.

Sub raportul definiției histologice, țesuturile dure ale dinților vertebratelor sunt constituite din email, ciment și dentină sau fildeș (ivoriu). Lipsit de vase sanguine, acesta din urmă este mai puțin fibros decât osul și mai compact, fără a câștiga însă în rezistență; trama sa complexă specifică de fibre colagene îi conferă o elasticitate remarcabilă.

Fildeșul poate proveni de la mai multe specii de vertebrate: proboscideni (mamut, elefant), hipopotam, cașalot, focă etc. În cadrul epocii paleolitice este atestată cu preponderență abso.ută utilizarea fildeșului de mamut și, în mod cu totul excepțional, de cașalot.

Incisivii superiori masivi supradezvoltați – defense – ai elefanților (fosili și actuali) au creștere continuă, fiind alcătuiți aproape integral din dentină–fildeș, depusă stratificat în jurul cavității pulpare de formă conică. Delaminarea sau delitarea conurilor de fildeș reprezintă principala alterare a pieselor fosile¹.

Cele mai timpurii dovezi ale folosirii fildeșului de mamut datează din paleoliticul mijlociu, în structura unor complexe de locuire și izolat pentru confecționarea unor unelte și arme. În paleoliticul superior, defensele de mamut au constituit una dintre materiile dure animale de utilizare quasi-curentă în cadrul culturilor acoperind spațiul vast dintre Atlantic și Ural. Fildeșul era rezervat fabricării diverselor tipuri de unelte, arme și, mai ales, obiecte de podoabă și de artă mobilieră².

¹ A. Leroi-Gourhan (sub dir.), *Dictionnaire de la Préhistoire*, Paris, 1988, p. 522–523, s.v. *Ivoire*; T.P. O'Connor, în K. Starling, D. Watkinson (sub red.), *Archaeological Bone, Antler and Ivory. Occasional Papers No.5, The Proceedings of a Conference held by U.K. Institute for Conservation – Archeology Section*, December 1984, Londra, 1987, p. 6–8; A. Mac Gregor, *Bone Antler, Ivory and Horn. The Technology of Skeletal Materials Since the Roman Period*, Londra–Sidney, 1985, p. 14–19.

² J. K. Kozłowski, în *Advances in Old World Archaeology V*, New York, 1986, p. 131–200; *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur*, Table Ronde, Ravello, mai 1992, Pré-Actes, 30 p.; H.Kubiak, N.D. Praslov, M.Oliva, în H.Camps-Fabrer și colab. (sub dir.), *Industries sur matières dures animales. Evolution technologique et culturelle durant les temps préhistoriques*, Colloque international, Treignes/Oignies-en-Thiérache, mai 1993, Pré-Actes, p. 35, 38, 40.

Așezarea paleolitică de la Ripiceni-„Izvor”, jud. Botoșani, binecunoscută datorită amplelor cercetări derulate aici pe parcursul a trei decenii sub conducerea dr. Al. Păunescu, rămâne singura care a livrat materiale numeroase și importante privind cea mai timpurie întrebuințare a fildeșului pe teritoriul României. În nivelurile musteriene I și IV au fost descoperite mai multe complexe de locuire (adăposturi-paravan), respectiv structuri elevate din pietre, oase și molari de mamut și cal, defense de mamut întregi și fragmentare; aceste complexe aparțin unui număr de trei tipuri (A: formă arcuită; B: formă rectilinie; C: formă ovală). Defensele de mamut erau prelevate și fragmentate prin percuție directă și se plantau vertical în sol, formând, împreună cu oasele lungi și ramurile de pinete, scheletul pe care se întindeau pieile de animale. Nivelul IV, atribuit din punct de vedere cultural musterianului de tradiție acheuleană, a fost datat absolut pe baze radiometrice între $44\ 800 \pm 1300/1100$ B.P. (GrN 9208) și $40200 \pm 1100/1000$ B.P. (GrN 9210)³.

Dintr-o descoperire fortuită efectuată pe raza com. Holboca (jud. Iași) provin mai multe resturi scheletice aparținând speciei *Elephas primigenius*, între care și două defense de mari dimensiuni, aproape întregi; din punctul respectiv s-au mai recoltat și câteva piese din silex, pe baza cărora întregul material a fost atribuit paleoliticului mijlociu⁴. Pe una dintre defense, V. Chirica semnală prezența unui decor constând din „linii scurte gravate în zig-zag”; în aceste condiții, piesa în discuție ar fi devenit una dintre cele mai vechi manifestări de artă cunoscute până în prezent în Europa⁵. În mai 1991, autorul rândurilor de față a avut prilejul studierii directe a defensei „decorate” de la Holboca; cu acest prilej, s-a putut constata că liniile gravate în zig-zag sunt de dată recentă, fiind rezultatul preparării suprafeței defensei în laboratorul de restaurare; prin acest procedeu, s-a asigurat priza gipsului utilizat la plombarea porțiunilor fracturate și pierdute la momentul descoperirii. Concluziile noastre au fost împărtășite ulterior și de V. Chirica, astfel că descoperirea de la Holboca trebuie eliminată din categoria pieselor de fildeș cu urme de intervenție umană; profităm de acest prilej pentru a face cuvenita rectificare.

Pentru paleoliticul superior din țara noastră, indiciile folosirii fildeșului rămân încă extrem de rare, în pofida cercetărilor desfășurate sistematic în ultimele cinci decenii.

În mod concret, până acum cunoaștem o singură piesă aparținând epocii amintite, atestând în mod indubitabil intenția de prelevare și folosire a fildeșului ca materie primă. Ea nu a beneficiat încă de o tratare specială, impusă de valoarea

³ Al. Păunescu, SCIVA 29, 1978, 3, p. 317–333; Idem, în M. Patou, L.G. Freeman (sub red.), *L'homme de Néandertal. Actes du Colloque international de Liège (4–7 décembre 1986)* VI: *La subsistence*, ERAUL 33, Liège, 1989, p. 127–143; Idem, *Ripiceni-Izvor. Paleolitic și mezolitic. Studiu monografic*, București, 1993, p. 31–35, 71–75, 85–91, 186, 194.

⁴ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, E. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în sec. al XVIII-lea*, București, 1970, p. 198/d. Materialul se păstrează actualmente în colecțiile Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași.

⁵ V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași* I, Iași, 1984, p. 171, XXXV. I. A; II, Iași, 1985, p. 488.

ei documentară. În aceste condiții, lucrarea de față și-a propus prezentarea detaliată a descoperirii respective, a contextului și importanței ei, la nivelul cercetării actuale în domeniu⁶.

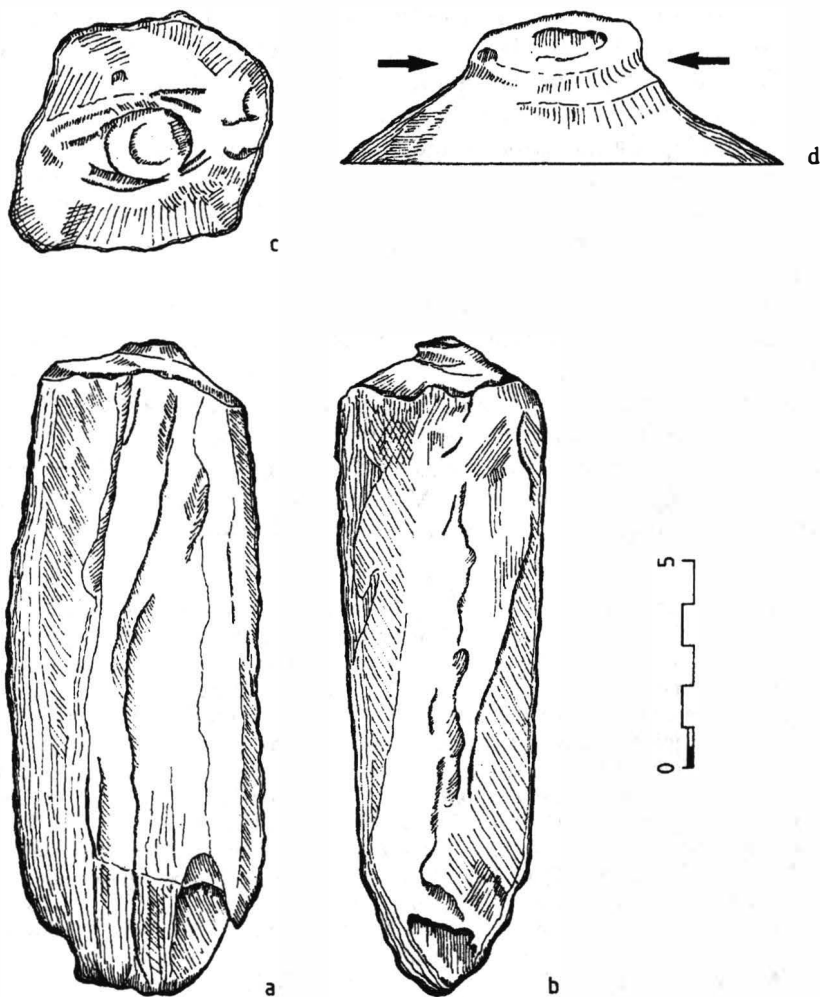

Fig. 1. – Lespezi – „Lutărie”, jud. Bacău: segment de defensă de mamut: *a* fața superioară; *b* fața laterală stângă; *c* suprafața extremității proximale (de tăiere); *d* fața laterală dreaptă – martorul rezidual de tăiere (detaliu).

⁶ Două așezări gravettiene din Moldova au furnizat fildeș de mamut în stare brută, fără nici un indiciu decelabil de intervenție umană. Cu ocazia cercetărilor efectuate în stațiunea de la Ripiceni–„Izvor”, jud. Botoșani, din cuprinsul nivelului gravettian Ib s-a recoltat un fragment de defensă, aflat în stare avansată de fosilizare. Al. Păunescu afirmă în mod îndreptățit că prezența izolată a piesei în nivelul gravettian se explică prin aceea că a fost culeasă de către locuitorii

Lespezi – „Lutărie” (jud. Bacău). Cu ocazia cercetărilor desfășurate în anul 1963 în așezarea gravettiană de aici, din suprafața T1 (= taluzare pe malul lutăriei), caroul 13B, nivelul IV, a fost recoltat un segment de defensă de mamut. Pentru nivelul IV nu dispunem până acum de o datare radiometrică, dar, luând în considerare rezultatele a două analize ^{14}C din nivelurile III și V (18 110±300 B.P. – Bln 806; 18 020±350 – Bln 808), putem accepta plasarea lui aproximativă către 18 000 B.P. într-o etapă evoluată a gravettianului est-carpatic⁷.

Piesa se păstrează în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României, nr. inv. 156 .475⁸. Ea are următoarele dimensiuni (exprimate în mm): lungime totală 165, extremitatea proximală (cu suprafața de tăiere) 62/50, partea mezială 63/45, extremitatea distală 61/43, martorul rezidual al tăierii („cepul” central) de pe suprafața extremității proximale: diametrul 22/16, înălțimea 6, diametrul șanțului de tăiere 6–7.

În privința stării de conservare, trebuie remarcat faptul că suprafețele sunt în general corodate, ceea ce a dus la estomparea și alterarea parțială a urmelor tehnice ale debitajului și fasonării.

Sub raportul provenienței defensei respective, datele actuale nu sunt suficiente pentru conturarea unor concluzii definitive. Pe de o parte, remarcăm prezența, redusă cantitativ în spectrul faunistic atestat în sit, a materialului osteologic atribuit lui *Elephas primigenius*. Din nivelul VI a fost recoltată o piesă, iar din nivelurile V–IV un număr de patru piese⁹. Acestea s-ar putea constitui în eventuale indicii

epocii dintr-o depunere musteriană aflată probabil la zi în malurile terasei Prutului; cf. Păunescu *op. cit.*, p. 158–159, 185. Din complexul de locuire nr. 51, aparținând nivelului gravettian III al așezării de la Mitoc–„Malul Galben”, jud. Botoșani, provine o defensă de mamut, descoperită izolat. Chirica arată că ea ar fi putut folosi ca material de construcție pentru locuința de suprafață respectivă; în ceea ce privește proveniența piesei, se adoptă fără rezerve explicația formulată în cazul celei de la Ripiceni–„Izvor”. Cf. V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, Bibliotheca Archaeologica lassiensis III, Iași, 1989, p. 51; idem, în J. Pavuk (sub red.), *Actes du XIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques (Bratislava, 1–7 septembre 1991)* II, Bratislava 1993, p. 73 (datarea nivelului gravettian III); V. Chirica, I. Borziac, în *Le travail et l’usage de l’ivoire au Paléolithique supérieur, Ravello, mai 1992*, Roma, 1995, p. 199–210; C. V. Chirica, în M. Cărciumaru, M. Diaconescu (sub red.), *Lucrările Simpozionului de arheologie, Târgoviște, 23–25 noiembrie 1995*, Târgoviște 1996, p. 44. Deși publicată (în fapt doar semnalată) încă din 1991, piesa de la Lespezi nu a fost remarcată și discutată în ultimele două lucrări citate mai sus.

⁷ M. Bitiri, V. Căpitanu, *Carpica* 5, 1972, p. 39–68; K. Honea, *Dacia*, N.S. 28, 1984, p. 29; M. Bitiri, V. Căpitanu, M. Cărciumaru, *Carpica* 20, 1989 (1991), p. 7–21; Alexandra Bolomey, *Carpica* 20, 1989 (1991), p. 282–295, fig. 7/14. Lucrarea de față se constituie într-un modest omagiu adus memoriei dr. Al. Bolomey. Regretata cercetătoare ne-a semnalat piesa de fildeș în 1991, oferindu-ne detalii privind contextul descoperirii și unele aspecte tehnice; pentru toate acestea îi rămânem recunoscători.

⁸ Aducem mulțumirile noastre d-nei dr. M. Bitiri-Ciortescu și d-lui dr. V. Căpitanu, sub conducerea cărora s-au desfășurat cercetările arheologice, precum și d-lor D. Popovici, G. Trohani și R. Andreescu, pentru sprijinul amabil oferit în studierea materialului aparținând industriei materialelor dure animale provenind din situl de la Lespezi. Alături de segmentul de defensă, această industrie mai include două piese din corn de ren: o secure de tip Lyngby și un percutor; ele vor face obiectul unui studiu separat.

⁹ Bolomey, *op. cit.*, p. 273, 282.

ale procurării fildeșului prin vânarea locală sporadică a speciei amintite. Pe de altă parte, dezvoltarea notabilă a proceselor taphonomice (delitare–delaminare), precedând intervenția umană pentru extragerea segmentului de defensă, sugerează scurgerea unei perioade de timp relativ lungi între decesul mamutului și intervenția tehnică. Astfel, este permisă formularea ipotezei (pe care o socotim cea mai acceptabilă) provenienței alogene a fildeșului, dintr-o zonă mai apropiată sau mai depărtată de valea Bistriței. La fel, puținătatea datelor ne împiedică a formula ipoteze viabile privind prelucrarea fildeșului chiar în cuprinsul sitului care a livrat piesa în discuție sau în altă parte.

Datele disponibile până acum arată că în a doua parte a ultimei glaciațiuni (Würm) vânarea mamutului a avut o pondere considerabilă în regiunile nordice ale Europei Centrale și Orientale, care ofereau condiții ecologice favorabile subzistenței speciei respective. Din situl epigravettian de la Grubgraben, datat post 20 000 B.P., plasat în Bazinul Dunării Mijlocii, Austria de Jos, provin trei fragmente de fildeș de mamut, descoperite izolat – neasociate cu resturi ale scheletului postcranian. Unul dintre acestea este foarte apropiat morfologic de piesa care face obiectul lucrării de față. Deosebirea constă în faptul că debitajul fragmentului de la Grubgraben s-a realizat exclusiv prin percuție directă. Autorul studiului acceptă ipoteza provenienței alogene a acestor fragmente (inclusiv pe calea schimbului), utilizate probabil la confecționarea unor unelte sau obiecte de podoabă. Această descoperire constituie paralela cea mai apropiată pe care am găsit-o cu așezarea de la Lespezi – „Lutărie”. Ambele prezintă caracteristicile siturilor vânătorilor de ren și cal, reflectate de structura spectrului paleofaunistic atestat, și se datează aproximativ în aceeași perioadă¹⁰.

Forma generală a segmentului este paralelipipedică, având capătul proximal tronconic aplatizat, iar cel distal subțiat (fig. 1). Pentru uzul morfologiei descriptive, cele patru suprafețe ale piesei au fost desemnate în mod convențional. Fața superioară include (spre partea laterală stângă) o porțiune longitudinală convexă, lată de cca 15 mm, reprezentând suprafața anatomică a defensei; în rest, ea este netedă prin delaminare (delitare). Fața inferioară și cea laterală dreaptă, relativ netede, au rezultat de asemenea, în urma procesului natural (taphonomic) al delitării, survenit înaintea intervenției umane. Fața laterală stângă prezintă un aspect neregulat în porțiunile mezială și distală, rezultat al cioplirii oblice cu o unealtă litică în sens proximal-distal.

Sub raport tehnic, extrem de valoroase sunt indiciile specifice prezervate pe suprafața extremității proximale. Ele se datorează unei operații particulare de debitaj prin abraziune liniară, respectiv tăierii transversale cu ajutorul unei fibre lungi sablate. Deși afectată de coroziune, pe suprafața proximală se disting caracteristicile acestui mod de debitaj, așa cum au fost ele definite pe piesele antice și pe cele realizate experimental:

¹⁰ Kozłowski, *op. cit.*; A. Montet-White (sub red.), *The Epigravettian Site of Grubgraben, Lower Austria: The 1986 and 1987 Excavations*, ERAUL 40, 1990, p. 72–73, 84, fig. 6/1, cu bibliografia.

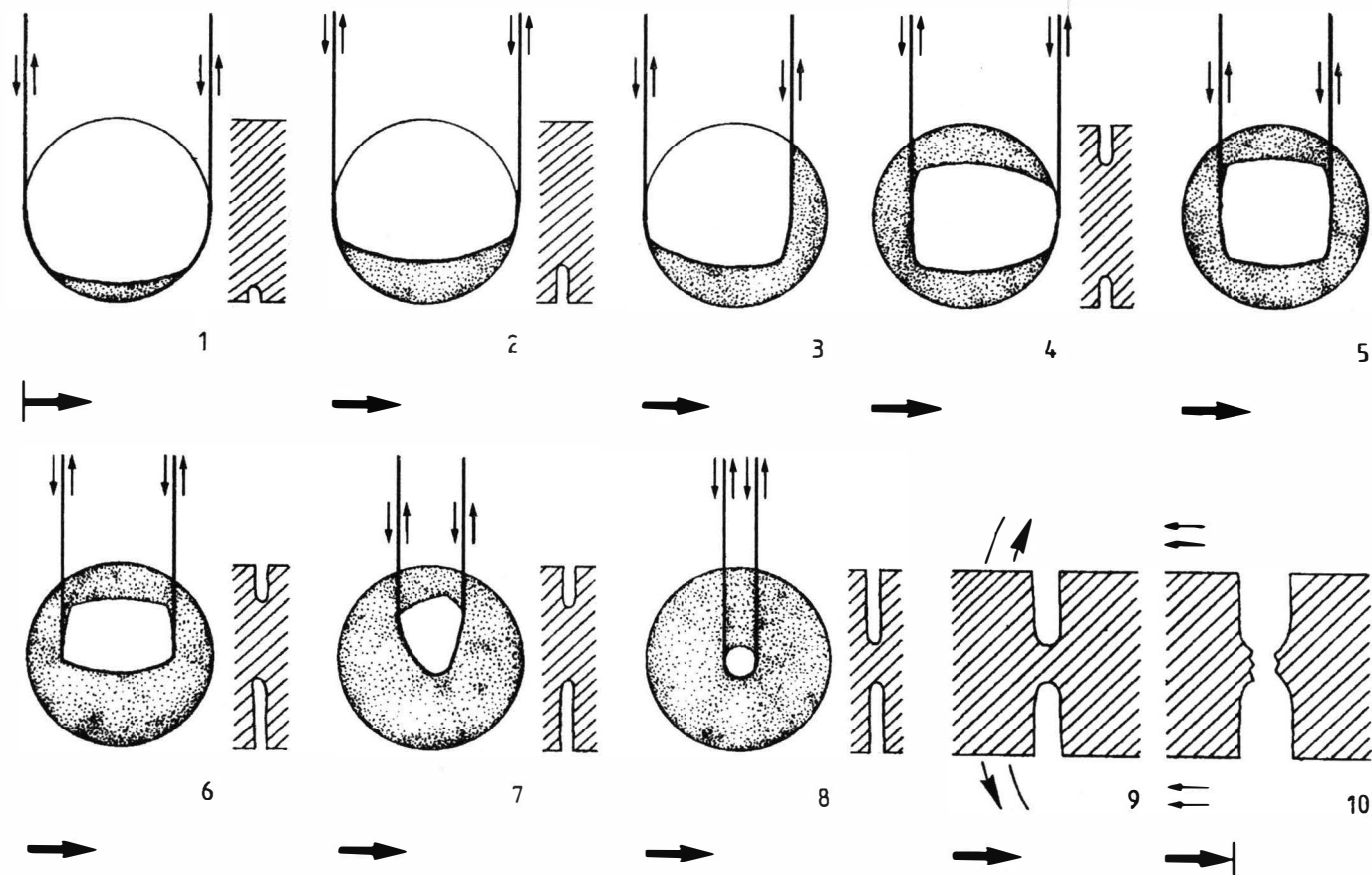

Fig. 2. – „Lanțul operator” al tăierii transversale prin abraziune sau uzură liniară cu fibră sablată – propunere de reconstituire a principalelor

- dispoziția abruptă a suprafețelor de tăiere în raport cu axul longitudinal al piesei;
- forma semicirculară în secțiune a șanțului rezultat prin acțiunea fibrei sablate;
- ondulații pe suprafețele de tăiere și striuri de traiectorie concavă (arcuită), efect al adâncirii treptate a șanțului de tăiere prin aceeași acțiune abrazivă a fibrei sablate;
- prezența martorului rezidual central al tăierii („cep”, pedicul), fracturat prin flexiune intenționată.

Observațiile efectuate asupra piesei de la Lespezi (inclusiv cu mijloace optice – microscop, mărimi până la x100) ne-au condus la următoarele constatări: tăierea a început de pe fața superioară, șanțul avansând cca 12 mm. Poziția fibrei sablate a fost schimbată succesiv pe fețele laterale; ultima etapă a tăierii s-a efectuat pe fața inferioară, aici conservându-se cel mai bine urmele traiectoriei șanțului de tăiere. A urmat fracturarea prin flexiune dinspre fața laterală dreaptă spre cea stângă, așa cum ne indică morfologia martorului rezidual central.

Reconstituirea experimentală a procedurii tehnice de tăiere cu fibră sablată sau de debitaj prin abraziune/uzură liniară a arătat că fibra poate fi de origine animală (tendoanele membrilor de cerb, bovine, cal) sau vegetală (sfoară), având o lungime de cca 50 cm; deoarece ea se uzează rapid, este nevoie de o cantitate destul de mare. Piesa de tăiat, în cazul dat un canin de hipopotam, muiat în apă câteva zile, se menține sub picior pe o suprafață cu nisip fin. Fibra (folosită umedă pentru aderența particulelor de nisip) este poziționată pe sub piesă și se acționează prin tragerea alternativă în sus a fiecărui capăt. Mișcarea ei de du-te-vino, energetică și repetată, ca și antrenarea particulelor de nisip cu rol abraziv, conduc la crearea unui șanț rectiliniu pe suprafață și arcuit în planul secțiunii piesei de tăiat, având profilul în formă de U. După ce șanțul a afectat cca 1/3 din grosimea piesei, poziționarea fibrei se schimbă pe un alt sector al suprafeței, operația reluându-se de la zero. Rezultatul final este tăierea circulară transversală foarte precisă. Operația are o durată mare, căci fibra avansează cu cca 2–3 mm pe oră, iar pentru finalizare se impune afectarea în medie a 24 ore de lucru¹¹. Fig. 2 redă propunerea de reconstituire a „lanțului operator” al procedurii tehnice descris mai sus, pe baza observațiilor experimentale.

În cazul piesei de la Lespezi, operația de tăiere transversală a fost urmată de cioplirea oblică superficială prin percuție directă unilaterală, în sens proximal-distal, aplicată pe fața laterală stângă. Scopul acestei din urmă operații pare a fi fost ascuțirea sau diminuarea grosimii segmentului respectiv în jumătatea distală. Avem de-a face cu un obiect în curs de fasonare, rămas neterminat, de utilitate incertă. Analogiile culese din literatura de specialitate consultată sugerează

¹¹ F. Poplin, în H. Camps-Fabrer (sub red.), *Premier Colloque international sur l'industrie de l'os dans la Préhistoire*, Abbaye de Sénanque, avril 1974, Aix-en-Provence, 1974, p. 85–92; idem, în *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur*, Table Ronde, Ravello mai 1992, Pré-Actes, p. 7; vezi și A. Billamboz, *Gallia Préhistoire* 20 1977, 1, p. 101–102, fig. 9.

funcționalitatea de unealtă (săpăligă), armă (secure) sau materie primă pentru piese de podoabă sau statuete antropomorfe/zoomorfe. Sub raport strict morfologic, putem menționa ca apropiate de obiectul în discuție, în afara piesei de la Grubgraben (Austria), deja menționată, o descoperire în așezarea gravettiană de la Costești I, situată pe malul stâng al Prutului (Rep. Moldova)¹² și, eventual, piesele decorate de la Kostenki I, 1 – Poljakov (Ucraina)¹³ și Borșevo 2 (Rusia)¹⁴. Mai multe piese din așezarea de la Pădmost (Cehia) pot fi, de asemenea, invocate în prezentul context¹⁵. Cele mai apropiate analogii le-a oferit, însă, situl de la Elisevič (Rusia). Segmentele de fildeș de mamut descoperite aici ilustrează în detaliu tehnica debitajului transversal prin percuție directă, ca și tăierea cu ajutorul unei lame litice¹⁶. Valoarea de unicat a piesei discutate aici rezidă în atestarea cea mai timpurie a aplicării tehnicii debitajului prin uzură liniară pe teritoriul României (cultura gravettiană, cca 18 000 B.P.). În literatura de specialitate consultată nu am găsit o altă semnalare, la același nivel cronologic, mai timpurie sau mai târzie, a utilizării acestui procedeu, pentru regiuni mai apropiate sau mai depărtate de țara noastră. Aceasta se poate datora, desigur, și publicării sumare a descoperirilor, absenței preocupărilor pentru studiul sistematic al aspectelor tehnologice în abordarea industriei materiilor dure animale preistorice sau, nu în ultimul rând, curenților inerente ale circulației informaționale. Oricum, ceea ce trebuie subliniat este raritatea datelor referitoare la procedeu de debitaj menționat și, în această ordine de idei, contribuția descoperirii de la Lespezi la cunoașterea progresului tehnologic înregistrat în paleoliticul superior de la noi în domeniul industriei materiilor dure animale. Tăierea cu fibra sablată a fost atestată ulterior în mezolitic, în cultura Schela Cladovei (debitajul cornului de cerb în situl de la Ostrovul Corbului, jud. Mehedinți)¹⁷, și în neoliticul timpuriu, când se aplica la tăierea oaselor lungi de bovine în cadrul culturii Starčevo–Criș, de exemplu în siturile de la Cârcea „Viaduct” și Grădinile, jud. Dolj¹⁸.

¹² G.V. Grigor'eva, N.A. Chetraru, în *Pervobytnie drevnosti Moldavii*, Chișinău, 1983, p. 65–88; I. Borziac, *Thraco-Dacica* 15, 1994, p. 28, 35, fig. 5/10.

¹³ S. A. Semenov, *Prehistoric Technology. An Experimental Study of the Oldest Tools and Artefacts from Traces of Manufacture and Use*, Totowa–New Jersey, 1985, p. 148–149, fig. 73/1–2; G. Bosinski, *Homo sapiens. L'histoire des chasseurs du Paléolithique supérieur en Europe (40 000 – 10 000 av. J.C.)*, Paris, 1990, p. 118.

¹⁴ J. K. Kozłowski, *L'art de la Préhistoire en Europe orientale*, Paris, 1992, p. 178, fig. 127/f–g.

¹⁵ R. Feustel, *Technik der Steinzeit. Archäolithikum – Mesolithikum*, Weimar, 1973, p. 166–167, pl. 69/3 și 71; *Art et civilisation des chasseurs de la Préhistoire (34 000–8000 ans av. J.-Ch.)*, Paris, 1984, p. 198–200, fig. 91.

¹⁶ Semenov, *op. cit.*, p. 150–152, fig. 74/1–7 și 75/1–5.

¹⁷ Fl. Mogoșanu, *SCIVA* 29, 1978, 3, p. 335–351; Păunescu, *SCIVA* 41, 1990, 2, p. 123–147; P. Roman, Al. Păunescu, *Ostrovul Corbului. Istoricul cercetării. Săpăturile arheologice și stratigrafia. Locuirea mezolitică de tip Schela Cladovei*, București, 1996, p. 127–153, 207–213, fig. 21–26. Identificarea pieselor care prezintă urmele debitajului prin uzură liniară aparține autorului lucrării de față. Exprimăm și cu acest prilej recunoștința și mulțumirile noastre d-lui dr. Al. Păunescu; prin amabilitatea D-sale am putut studia direct importantul lot de materiale de la Ostrovul Corbului.

¹⁸ Material inedit, studiat în colaborare cu dr. Marin Nica – cf. C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat sub conducerea dnei dr. Silvia Marinescu-Bilcu (ms.).

Segmentul de defensă de mamut descoperit la Lespezi rămâne, deocamdată, singura piesă paleolitică din România documentând utilizarea ca materie primă a fildeșului în scopul confecționării unor obiecte utilitare sau de artă. Prezența lui izolată într-un sit sezonier al vânătorilor de reni, raritatea obiectelor de fildeș în așezările paleoliticului superior dintre Carpați și Prut creează un contrast evident cu frecvența mare a descoperirilor de acest gen la est de Prut. O situație analogă prezintă manifestările diverse ale artei mobiliere¹⁹ –, căci, spre exemplu, pe teritoriul României nu se cunoaște încă nici o reprezentare antropomorfă sau zoomorfă. Aceste situații și constatări își așteaptă încă explicația, care poate fi găsită în stadiul cercetărilor, sau eventual reflectă trăsături definitorii pentru regiunile noastre în paleoliticul superior.

SUR L'UTILISATION DE L'IVOIRE DANS LE PALÉOLITHIQUE SUPÉRIEUR DE ROUMANIE

RÉSUMÉ

Jusqu'à présent, les témoignages sur l'utilisation de l'ivoire de mammoth dans les cultures du Paléolithique supérieur de Roumanie restent encore très rares. L'auteur passe brièvement en revue les plus anciens documents attestant la présence de l'ivoire comme matériel de construction pour paravents dans le site de Ripiceni – «Izvor», dép. de Botoșani (les niveaux moustériens I et IV). Trois sites appartenant au Gravettien de Moldavie (entre les Carpates et la rivière Pruth) ont livré des pièces d'ivoire isolées: de Ripiceni – Izvor (le niveau gravettien Ib); de Mitoc – «Malul Galben», dép. de Botoșani (niveau II) proviennent deux tronçons de défense, sans aucune trace décelable d'intervention humaine.

Le seul document qui atteste d'une manière claire l'utilisation de l'ivoire pour la fabrication d'objets (utilitaires ou d'art) est un tronçon de défense découvert dans le site de Lespezi – «Lutărie», dép. de Bacău (le niveau IV, daté approx. de 18 000 B.P.). La pièce a été débitée à l'extrémité proximale par abrasion linéaire (en utilisant la ficelle et/ou le tendon animal sablé). Par conséquent, cette technique spéciale de débitage/sciage par usure est pour la première fois attestée dans cette partie de l'Europe. La découverte constitue une contribution importante à la connaissance du progrès technologique dans le domaine de l'industrie préhistorique des matières dures animales en Roumanie et dans les régions limitrophes.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Lespezi – «Lutărie», dép. de Bacău: tronçon de défense de mammoth: *a* face supérieure; *b* face latérale gauche; *c* surface de l'extrémité proximale (de sciage); *d* face latérale droite – le pédicule de sciage (détail).

Fig. 2. Sciage par abrasion ou usure linéaire à l'aide du fil sablé – proposition de reconstitution de la «chaîne opératoire».

¹⁹ M. Otte, V. Chirica, C. Beldiman, *Préhistoire Européenne* 7, 1995, p. 119–152; M. Otte, C. Beldiman, *MemAntiq* 20, 1995(1996), p. 35–70; V. Chirica, I. Borzic, *op.cit.*

